

**INFLUÈNCIA DEL SEXE I L'EDAT
EN EL RAONAMENT MORAL PROSOCIAL
DELS ESTUDIANTS DE SECUNDÀRIA**
*INFLUENCE OF GENDER AND AGE
ON THE PROSOCIAL MORAL REASONING
OF THE STUDENTS OF SECONDARY*

*Manuel Martí i Vilar**, *Javier Palma i Cortés***

Resum

Aquest treball presenta una aproximació a l'estudi del raonament moral prosocial i de les variables que influeixen en el seu desenvolupament. L'objectiu principal és determinar en quina mesura la variable sexe i la variable edat influeixen en el raonament moral prosocial dels adolescents. L'estudi es realitza amb una mostra d'estudiants de secundària (n=114), homes i dones. Els resultats indiquen que les dues variables analitzades (sexe i edat) tenen un efecte significatiu sobre el raonament moral prosocial. Les dones, davant una situació d'ajudar o no l'altre, justifiquen la decisió en raons més abstractes i internalitzades, enfront dels homes, que se centren en l'aprovació i acceptació dels altres. A mesura que avancen en edat, els adolescents presenten nivells de raonament moral prosocial més orientats a valors més abstractes i internalitzats.

Paraules clau: raonament moral prosocial, sexe, edat, estudiants de secundària.

* Correspondència: Manuel Martí i Vilar. Departament de Psicologia Bàsica. Facultat de Psicologia. Avinguda de Blasco Ibáñez, 21. 46010-València (Espanya). Adreça electrònica: <Manuel.Marti-Vilar@uv.es>.

** Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació. Universitat de València.

Abstract

This article describes an approach to the study of pro-social moral reasoning and the variables that influence its development. The main objective is to compare in what manner gender and age are related to pro-social moral reasoning of adolescents. The study is conducted with a sample of male and female secondary school students (n=114). The results show that the two variables (gender and age) are related to the subject's pro-social moral reasoning. The females, in case to help or not to help somebody, decide with abstract and internalized reasons. The males show reasons based on the acceptance of the others. The adolescents show levels of pro-social moral reasoning more internalized and oriented to the abstract values with growing in age.

Key words: pro-social moral reasoning, gender, age, secondary school students.

Introducció: influència de les variables sexe i edat en el raonament moral prosocial

Encara que la majoria dels investigadors que han estudiat el judici moral s'han centrat en el raonament moral orientat a la justícia, a la prohibició –o *kohlbergià*–, altres investigadors han estudiat qüestions relacionades amb la moralitat positiva (p. ex., Eisenberg, 1986; Gilligan i Attanucci, 1988; Palma, 2008).

Una d'aquestes qüestions és el raonament moral prosocial, ço és, el raonament sobre dilemes morals en què les necessitats o desitjos d'una persona estan en conflicte amb les necessitats o desitjos d'una altra o d'unes altres persones, en un context en què el paper de les lleis, normes, dictats de les autoritats, obligacions formals, prohibicions i càstigs és mínim (Eisenberg i Roth, 1980: 375; Eisenberg i altres, 1983: 846; 1991: 849; 1995: 1179; Carlo i altres, 1992: 331; 1996: 231; Retuerto, 2004).

Els xiquets i adolescents sovint afronten la decisió d'ajudar-ne uns altres amb algun cost per a ells mateixos. Moltes vegades aquestes decisions són difícils, ja que apareixen en situacions en què les línies directrius formals externes estan absents o no són clares. Les decisions d'aquest tipus han estat el centre d'atenció dels investigadors interessats en el raonament moral prosocial (Carlo i altres, 1996: 231).

En les últimes dècades, Eisenberg ha analitzat el desenvolupament del raonament moral prosocial, utilitzant dilemes morals en què les necessitats o els desitjos personals entren en conflicte directe amb les necessitats d'una altra persona, en situacions en què el rol de l'autoritat, les normes, les lleis, el càstig

i les obligacions formals són mínimes. Segons Eisenberg (1986), el raonament moral prosocial és diferent del judici moral orientat a la justícia descrit per Kohlberg, en part perquè el raonament moral prosocial no es basa en el dictamen de l'autoritat, les lleis, normes i obligacions formals.

Diferents investigacions han assenyalat que al llarg de l'adolescència el raonament moral es va fent més sofisticat, en part a causa d'un increment de la intel·ligència, la capacitat per a posar-se en el lloc de l'altre i l'habilitat per a pensar en abstracte (Colby i altres, 1983; Rest, 1983; Martí-Vilar, 2001). També hi ha investigacions en el nostre context que han trobat relacions entre el raonament moral i altres constructes com l'autoconcepte (Pérez, Mestre, Samper i Martí-Vilar, 1998), la religiositat (Martí-Vilar, Pérez i Samper, 2000) i l'empatia (Samper, Díez i Martí-Vilar, 1998), així com un canvi en la jerarquització dels valors, a mesura que canvia el nivell de raonament moral (Pérez i Martí-Vilar, 1997; Samper, Martí-Vilar, Pérez i Mestre, 1995).

Els canvis cognitius relacionats amb l'edat dels subjectes (Martí-Vilar, 2001; Pérez, Mestre, Aguilera de Zarza, Samper i Martí-Vilar, 1995; Mestre, Pérez, Samper i Martí-Vilar, 1996), així com la seua formació, possibiliten una major maduresa moral (Pérez i altres, 1995; Martí-Vilar i Samper, 1997), en concret una major qualitat i complexitat per a pensar sobre conflictes morals (Carlo, Eisenberg, Koller i altres, 1996; Mestre, Pérez, Samper i Martí-Vilar, 1995), o sobre el tipus d'estudis «batxillerat/formació professional» (Fuentes, Mestre, Pérez i Martí-Vilar, 1996). Des d'aquesta perspectiva cognitivoevolutiva, un tipus de raonament moral més complex i interioritzat es relaciona amb una major freqüència de conducta prosocial i amb una millor qualitat d'aquesta (Eisenberg, Miller, Shell, i altres, 1991).

En relació amb l'estudi del desenvolupament moral prosocial i les variables que el modulen, una gran part de l'interès pel tema s'ha centrat, des de la dècada dels noranta, en la qüestió suscitada per Eisenberg (1991, 1995) i Carlo (1992) sobre les possibles diferències per raó de sexe en el raonament prosocial. Cal dir que la variable sexe ha estat una variable estudiada molt sovint en la producció científica psicològica (Adell, 2006; Mestre, Martí-Vilar i Samper, 1996; Mestre, Samper i Martí-Vilar, 1998, Mestre, Pérez, Martí-Vilar, Samper i Soler, 1998.), i concretament en el nostre context, la variable sexe s'ha estudiat amb el raonament moral (Mestre, Pérez, Samper i Martí-Vilar, 1995; 1996; 1998; Samper, Martí-Vilar, Mestre i Pérez, 1996).

Eisenberg i altres (1991: 850, 853) trobaren que l'augment inicial de les formes de raonament orientades a l'altre, en els últims anys de l'ensenyament primari, es va donar principalment en les xiques, en què les puntuacions en raonament hedonista augmentaren només un poc, en l'adolescència, mentre que en els xics, aquest raonament va augmentar clarament durant la mateixa etapa. Les xiques utilitzaren més raonament de presa de perspectiva, i més raonament

d'afecte positiu internalitzat sobre valors, que no els xics. Finalment, les xiques puntuaren més alt que no els xics, en les proves compostes de raonament moral prosocial. Un descobriment addicional va ser que, encara que els raonaments de presa de perspectiva i de simpatia emergiren abans en les xiques que no en els xics, les corbes evolutives per a aquestes formes de raonament van ser molt semblants en l'adolescència.

D'altra banda, Carlo i altres (1992: 340) trobaren un efecte principal significatiu del sexe en el raonament estereotipat, de manera que les dones puntuaven més alt que no els homes en aquest tipus de raonament. En aquest sentit, Carlo i altres (1992: 347) assenyalen que potser les dones adolescents utilitzen més judicis basats en estereotips que no els xics, pel fet que estan exposades més sovint a induccions que inclouen termes globals, semblants a trets (p. ex. «Això és interessant per a fer»).

En la mateixa línia se situen els resultats que, en població espanyola, realitzaren Mestre, Pérez, Díez, Soler i Samper (1999). En els seus estudis, i en analitzar la influència de la variable sexe en el raonament moral prosocial, van aparèixer diferències significatives entre xiquets i xiquetes en les categories de raonament hedonista i de raonament internalitzat. Les xiquetes utilitzaren sobretot arguments que s'inclouen en la categoria de pensament internalitzat, mentre que els xiquets van argumentar més amb raons hedonistes.

Pel que fa a la influència de la variable edat en el desenvolupament moral prosocial cal destacar que els canvis trobats en la infància i la primera i mitjana adolescència, generalment han sigut consistents amb el punt de vista de Kohlberg (1981): les capacitats de presa de perspectiva complexa i de comprensió de conceptes abstractes estan associades amb l'avanç en raonament moral.

Específicament, els investigadors han trobat que els xiquets menuts tendeixen a usar principalment raonament hedonista o raonament orientat a les necessitats (empàtic primitiu). En l'ensenyament primari, el raonament dels xiquets comença a reflectir preocupació per l'aprovació i la intensificació de les relacions interpersonals, com també el desig de comportar-se d'una forma estereotipadament acceptable, encara que aquest raonament disminueix una mica des de l'ensenyament primari fins al secundari (Eisenberg, 1986).

D'acord amb una perspectiva cognitivoevolutiva, quan els xiquets maduren desenvolupen una major capacitat de pensament abstracte i de presa de perspectiva (és a dir, comprensió cognitiva, afectiva o perspectiva perceptual de l'altre). Els avanços en aquestes capacitats cognitives produeixen canvis qualitatius en el raonament sobre qüestions morals, incloent-hi l'habilitat per a comprendre els principis morals abstractes relacionats amb la justícia i les perspectives dels altres i de la societat (Kohlberg, 1969). Basats en aquesta perspectiva teòrica i en la investigació empírica sobre raonament orientat a la prohibició, es podria esperar que els judicis morals arribarien a ser menys egocèntrics i més orientats

a l'altre, així com més abstractes, a mesura que augmenta l'edat. En coherència amb la teoria cognitivoevolutiva, els investigadors han observat en els estudis transversals de raonament prosocial una seqüència de desenvolupament relacionada amb l'edat (Eisenberg, Lennon i Roth, 1983: 847).

Eisenberg i altres (1991: 853) trobaren, en els seus estudis, evidència de la influència que l'edat exerceix en el desenvolupament de la moral prosocial i obtingueren diversos resultats importants. Primerament van aclarir el patró d'algunes formes de raonament moral prosocial que no eren clars prèviament. Per exemple, van obtenir la primera dada longitudinal, que indicava que el raonament moral prosocial orientat a l'aprovació i estereotipat comencen a declinar en la mitjana adolescència. A més, aclariren una mica el curs evolutiu del raonament de reciprocitat directa. Aquest tipus de raonament, considerat com un baix nivell de judici moral, augmenta significativament amb l'edat en l'ensenyament primari i després descendeix en l'adolescència.

L'augment inicial d'aquest tipus de raonament pot ser degut al fet que implica conceptes cognitius d'intercanvi i comunicació entre les persones i, per tant, és més sofisticat cognitivament que centrar-se únicament en el que un desitja (raonament hedonista). D'aquesta manera, el raonament de reciprocitat directa sembla una mena de raonament autoorientat relativament sofisticat, però que disminueix en la mitjana adolescència. A més, aquests autors van observar l'emergència d'algunes formes de raonament de nivell superior (p. ex., el raonament orientat a lleis, normes i valors internalitzats i el raonament de reciprocitat generalitzada) durant l'adolescència (Eisenberg i altres, 1991: 856).

Finalment, en el nostre context (Mestre i altres, 1999) també analitzen la influència de l'edat sobre el raonament moral prosocial. En la primera mostra del primer estudi de la investigació ($n = 145$; edat mitjana = 11,36 anys), fixaren les categories d'edat 9-10, 11-12 i 13-15 anys; van obtenir diferències estadísticament significatives en el raonament hedonista i s'acostaren al nivell de significació ($p = .052$) en el raonament orientat a les necessitats. El pes del raonament hedonista augmentava linealment amb l'edat, mentre que disminuïa el raonament orientat a les necessitats físiques o psicològiques de l'altra persona. Van ser en ambdós casos els alumnes de 13 a 15 anys els que van marcar les majors diferències respecte als altres dos grups.

En la segona mostra del primer estudi ($n = 293$; edat mitjana = 13,5 anys) establiren els nivells d'edat 11-12, 13-14 i 15-17 anys. En aquest grup es corroborava la major presència del raonament hedonista a mesura que s'avançava l'adolescència, amb un increment més gran als 13-14 anys, per a estabilitzar-se en els anys següents. Al seu torn, el raonament orientat a l'aprovació dels altres a l'hora de justificar l'opció per una conducta d'ajuda, disminuïa linealment amb l'edat.

En el segon estudi de la investigació (n = 209; edat mitjana = 15,72 anys) van fixar les categories d'edat 13-14, 15-16 i 17 o més anys. S'observà un creixement moral dels adolescents concretat en puntuacions més altes en raonament internalitzat a mesura que augmentava l'edat, i es comprovà que aquest tipus de raonament, en què es conjuga la simpatia, la presa de perspectiva, l'afecte positiu i negatiu derivat de l'acció d'ajudar o no, es desenvolupa amb l'edat. A més, els resultats van constatar que l'augment del raonament internalitzat anava acompanyat d'una presència menor de formes més immadures de raonament, com ara l'orientat a l'aprovació (Mestre i altres, 1999: 276-277).

A partir de la literatura científica sobre el tema, i delimitades les alternatives existents, ens preguntem si hi ha diferències rellevants en el raonament moral prosocial entre homes i dones en el període de l'adolescència, i en quina mesura la diferència d'edat modula aquestes diferències.

Metodologia

Objectius

L'objectiu principal en el disseny d'aquest estudi es concreta en els objectius específics següents:

1. Avaluar el nivell de raonament moral prosocial en població adolescent, tal com el mesura el *Prosocial Reasoning Objective Measure* (PROM-R) de Carlo i altres (1992).
2. Establir les diferències en els factors de raonament prosocial, en funció del sexe i l'edat.

Descripció de la mostra

La mostra objecte d'estudi ha estat seleccionada a l'atzar entre la població d'estudiants de l'Institut Públic d'Educació Secundària «*Riu Túria*» de Quart de Poblet (València).

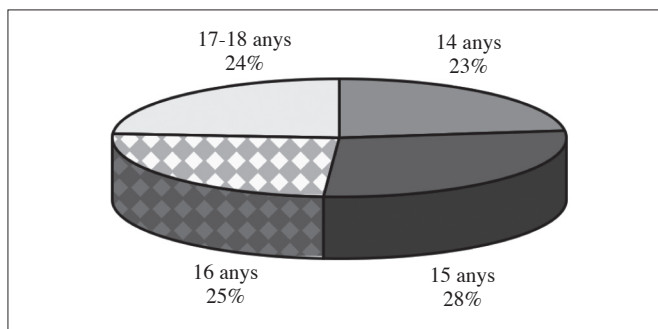
En relació amb la variable sexe hem de destacar que la mostra està equilibrada. Dels 114 subjectes, 55 són homes (un 48% del total) i 59 són dones (un 52%). La distribució de la mostra per grups d'edat es mostra en la taula 1.

L'edat mitjana de la mostra és de 15,57 anys i la desviació típica d'1,21 anys. El rang d'edat oscil·la entre els 14 i els 18 anys. La distribució de la mostra per grups d'edat es mostra en la taula 1 i la gràfica 1.

TAULA 1
Distribució de la mostra en funció del sexe i l'edat

		Nombre de subjectes	%
Sexe	Homes	55	48,2
	Dones	59	51,8
Edat	14 anys	26	22,8
	15 anys	32	28,1
	16 anys	29	25,4
	17-18 anys	27	23,7
		114	100

GRÀFICA 1
Distribució de la mostra segons l'edat

Instruments

El PROM-R (*Prosocial Reasoning Objective Measure*; Carlo i altres 1992) està basat en l'entrevista de raonament moral prosocial d'Eisenberg (Eisenberg i altres, 1987). Les diferents històries del PROM-R són adaptacions lleugerament modificades de les històries utilitzades per Eisenberg (Eisenberg, 1979a; Eisenberg i altres, 1987). De les set històries que conté el PROM-R, quatre es van extraure de l'entrevista prosocial per a xiquets menuts («*La inundació*», «*L'accident*», «*La història de David i Anna*» i «*La història de la natació*»), una es va extraure de l'entrevista prosocial per a xiquets grans («*Història de la donació de sang*»), i dues es van construir en col·laboració amb N. Eisenberg i G. P. Knight («*La història de Tomàs/Begonya*» i «*La història de les matemàtiques*»). Les sis (o nou) raons que figuren a continuació de cada història o dilema es basen en respostes comunes donades en l'entrevista prèvia d'Eisenberg, corresponents a

les categories específiques de raonament moral prosocial (Frías, Mestre, Samper i Tur (2002).

A partir d'aquestes primeres aproximacions conceptuals podem determinar que el PROM és una mesura de paper i llapis, dirigida a avaluar el raonament moral prosocial dels subjectes. Disposa de dues versions: una per a xiquets, des de 5è de primària fins a 2n d'ESO o de 10 a 13 anys (PROM), i una altra per a adults, a partir de 3r d'ESO o 14 anys en avant (PROM-R). El temps per a emplenar el qüestionari és de 20-30 minuts.

Estructura del PROM-R

Aquesta prova està estructurada en set històries (i una història, com a exemple, en la versió per a xiquets) dissenyades per a invocar un conflicte entre les necessitats o desitjos del protagonista de la història i les necessitats o desitjos d'una altra o altres persones. Les set històries o dilemes del PROM-R versen sobre la tria entre:

- Donar sang a algú que ho necessita *versus* no perdre el lloc en l'equip i l'assistència al col·legi.
- Ajudar un company que és molestat *versus* no arriscar-se al rebuig dels altres companys.
- Anar a buscar els pares d'un xiquet ferit *versus* anar a una festa a casa d'un amic.
- Continuar jugant al jardí *versus* intentar parar un fanfarró que persegueix un company.
- Anar a la platja amb els amics *versus* ajudar un company a estudiar per aprovar el seu examen de matemàtiques.
- Ajudar xiquets minusvàlids físics a enfortir les cames, ensenyant-los a nadar *versus* practicar per a un campionat de natació amb un premi en metàl·lic.
- Acudir a un menjar després d'una inundació *versus* donar aliments a uns altres perquè tinguen alguna cosa per a menjar.

A continuació reproduïm, a manera d'exemple, una de les set històries que conté el PROM-R:

La història de David

Un dia, mentre David jugava al seu jardí, va veure un fanfarró espentar i molestar un altre xic que ell no coneixia. No hi havia cap veí al voltant. Com David podia veure, el fanfarró espentava el xic més menut, cada vegada que aquest últim intentava alçar-se. David s'ho estava passant molt bé jugant al jardí, i segurament el fanfarró el molestaria a ell també si tractava d'ajudar el xic.

Després de llegir cada història o dilema es demana als subjectes que indiquen què hauria de fer el protagonista de la història (que coincideix amb allò que ells farien en la mateixa situació). És a dir, es demana a cada subjecte que trie entre les alternatives següents:

- A.- Hauria d'ajudar l'altre
- B.- No hauria de fer-ho
- C.- No està segur de què hauria de fer el protagonista

A continuació hi ha nou enunciats que expressen les raons que impulsarien el personatge a comportar-se com s'ha indicat, i un rànquing, d'1 a 7, del grau d'importància que cada raó té a l'hora de prendre la decisió. En la versió per a xiquets (PROM) hi ha sis raons de per què el personatge hauria de comportar-se com s'ha indicat, i un rànquing, d'1 a 5, del grau d'importància que cada raó té a l'hora de prendre la decisió. Així mateix, en aquesta versió els subjectes trien quina de les sis raons és la primera en importància, la segona en importància i la tercera més important.

Un aspecte d'interés del PROM-R és que, encara que es respon a allò que el protagonista de la història hauria de fer, i a la importància de les raons per a fer-ho, s'està reflectint el contingut i l'estructura del raonament moral de la persona que emplena el qüestionari.

En l'estructura interna de cada una de les històries del PROM-R s'inclouen ítems de raonament hedonista simple (també anomenat benefici hedonista per a un mateix) o de reciprocitat directa (p. ex., «*Depèn de si David s'ho passa molt bé o no*»); ítems de raonament orientat a l'aprovació (p. ex., «*Depèn de què pensarien els pares i els amics de David si no ajuda el xic*»), ítems de raonament orientat a les necessitats (p. ex., «*Depèn de si l'altre xic és ferit o no*»), ítems de raonament estereotipat (p. ex., «*Depèn de si David pensa que no ajudar seria correcte o no*»), ítems de simpatia, presa de perspectiva, afecte internalitzat, o raonament abstracte internalitzat (p. ex., «*Depèn de si David se sentiria culpable si el xic resulta ferit per no ajudar-lo*») i ítems sense sentit (p. ex., «*Depèn de si David se sent responsable de la naturalesa de la patologia dels principis*»).

Els ítems que avaluen cada un dels diferents raonaments prosocials estan distribuïts en cada història de la forma següent: n'hi ha dos de raonament hedonista (hedonista simple o reciprocitat directa), dos de raonament orientat a l'aprovació, un de raonament orientat a les necessitats, un de raonament estereotipat, dos de raonament internalitzat (simpatia, presa de perspectiva, afecte positiu, afecte negatiu, reciprocitat generalitzada o valor internalitzat) i un ítem sense sentit.

A partir d'aquesta anàlisi de l'estructura interna del PROM-R hem de conèixer clarament les característiques principals dels cinc nivells, categories o tipus de raonament moral prosocial:

- Raonament hedonista (HEDON). L'individu està interessat per les conseqüències per a ell mateix, més que no per consideracions morals. Les raons per a ajudar o no ajudar inclouen la consideració del benefici directe per a un mateix, futura reciprocitat, i interès per altres persones que l'individu necessita i/o aprecia.
- Raonament orientat a l'aprovació (APROV). Orientació a l'aprovació i acceptació dels altres a l'hora de decidir quina és la conducta correcta. En la justificació de la conducta prosocial són utilitzades consideracions d'aprovació i acceptació dels altres.
- Raonament orientat a les necessitats (NECESSI). Orientació a les necessitats físiques, materials o psicològiques de l'altra persona. L'individu expressa interès per les necessitats físiques, materials o psicològiques d'uns altres, malgrat que aquestes conflueixen amb les seues pròpies. L'interès és expressat en els termes més simples, a falta de clara evidència de presa de perspectiva autoreflexiva, expressions verbals de simpatia o referència a afecte internalitzat, com ara la culpa.
- Raonament estereotipat (ESTEREO). Orientació a imatges estereotipades de persones bones o roïnes o de conductes bones o roïnes. En la justificació de la conducta prosocial s'utilitzen les imatges estereotipades de persones bones o roïnes o de conductes bones o roïnes.
- Raonament internalitzat (INTERNAL): Els judicis de l'individu evidencien una reacció simpàtica, presa de perspectiva de l'altre i/o afecte positiu o negatiu relacionat amb les conseqüències de les pròpies accions. També caracteritzen aquest nivell l'afecte positiu o negatiu relacionat amb l'autorespecte, pel fet de viure d'acord o en desacord amb els valors propis i les normes acceptades. Les justificacions per a ajudar o no ajudar estan basades en valors, normes o responsabilitats internalitzades, el desig de mantenir obligacions individuals i socials contractuals, i la creença en la dignitat, drets i igualtat de tots els individus.

Codificació del PROM-R

En primer lloc s'obté un valor en cada un dels cinc tipus de raonament moral prosocial. Aquest valor s'obté en cada una de les històries, a partir de la valoració per part del subjecte de la importància de les nou raons, per les quals el protagonista de la història hauria d'ajudar o no.

En segon lloc, aquests valors són sumats a través de les set històries per obtenir una puntuació de freqüència (vegeu la taula 2). També s'obté una puntuació de freqüència usant els ítems sense sentit del PROM-R, però únicament a fi de valorar si els subjectes puntuen dues o més desviacions típiques per damunt de la mitjana del seu grup d'edat. En aquest cas, són eliminats (Carlo i altres, 1992: 338; 1996: 233).

TAULA 2

Correspondència ítems PROM-R i dimensió del raonament prosocial que mesuren

		HISTÒRIA DEL PROM-R					
	Primera	Segona	Tercera	Quarta	Cinquena	Sisena	Setena
HEDON	4 9	3 8	2 8	5 7	4 9	3 8	6 9
APROVA	3 8	5 7	4 9	6 8	1 7	5 7	1 8
NECESSI	6	2	5	1	3	4	2
ESTEREO	1	1	6	3	2	2	4
INTERNA	5 7	4 9	1 7	2 9	6 8	6 9	3 7
Error	2	6	3	4	5	1	5

Finalment, les puntuacions de freqüència són transformades en puntuacions percentuals (són els valors que utilitzarem per a les anàlisis estadístiques) per mitjà de la divisió de cada puntuació de freqüència en cada nivell de raonament per la suma total de les puntuacions de freqüència en els cinc nivells de raonament. Aquest nou valor s'obté gràcies al fet que anàlisis preliminars en altres investigacions, usant les puntuacions de freqüència, van suggerir que hi havia un biaix de resposta en l'ús de l'escala: els estudiants tendien a utilitzar els extrems més baixos o més alts de l'escala. Per aquesta raó, conceptualment, les puntuacions percentuals reflecteixen la preferència del subjecte per un tipus de raonament, respecte dels altres tipus (Carlo i altres, 1992: 339; 1996: 233).

A partir d'aquest moment ja podem eliminar els subjectes que trien respostes a l'atzar o que no estan concentrats i abans de posteriors anàlisis estadístiques. Amb aquesta finalitat duem a terme el següent procediment de *screening* o de control de les respostes: els subjectes que puntuen dues o més desviacions típiques per damunt de la mitjana del seu grup d'edat són eliminats.

Procediment

En relació amb l'administració dels qüestionaris als subjectes, s'ha parlat amb el director del centre educatiu per obtenir la seua conformitat, s'han establert dates i horaris i s'ha preparat el material que cal omplir. Els alumnes han completat un full de dades personals relatius a les variables independents objecte d'estudi i el PROM-R.

Les sessions d'administració de la prova han tingut una duració entre 50 i 90 minuts, sempre sense interrupcions, ja que a més del PROM-R es van passar altres proves que es volien relacionar amb el raonament moral prosocial. Cada sessió era guiada inicialment amb les pautes següents:

- Se'ls informava que la col·laboració que es demanava era per a un treball d'investigació, per la qual cosa tenien la llibertat de contestar o no.
- S'insistia que en els qüestionaris no hi havia respostes correctes o incorrectes, i s'indicava que llegiren els qüestionaris amb deteniment i contestaren amb la major franquesa possible.
- Se'ls garantia que tota la informació era anònima i que no els comprometia en res.
- Finalment s'explicaven oralment les instruccions i posteriorment es resolien dubtes individuals que pogueren sorgir, mentre contestaven els qüestionaris.

Una vegada emplenats els qüestionaris, hem introduït les respostes de cada subjecte en el programa SPSS. Prèviament a les anàlisis estadístiques s'han aplicat els següents procediments de control de les respostes. Hem considerat dos criteris per al control de les respostes: *a*) obtenir una puntuació, en la categoria d'ítems sense sentit, igual o superior a dues desviacions típiques per damunt de la mitjana del seu grup d'edat, i *b*) tenir el qüestionari incomplet.

Una vegada depurats els qüestionaris no vàlids hem passat a la fase d'anàlisi estadística de les dades (ANOVA i correlacions). Per a això hem pres com a variables independents (VI) el sexe i l'edat. En el grup de les variables dependents (VD) es troba el raonament moral prosocial, a través de les puntuacions en les distintes categories de raonament prosocial, avaluat per mitjà del PROM-R.

Resultats

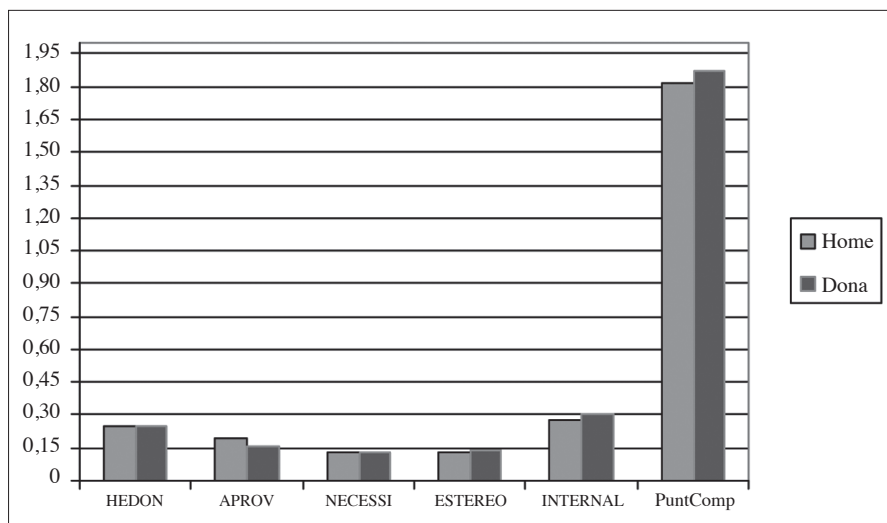
En relació amb la influència de la variable sexe en el raonament moral prosocial i atès que la nostra mostra té un nombre equilibrat de dones (59) i homes (55), hem realitzat una ANOVA d'un factor. Els resultats d'aquesta anàlisi figuren en la taula 3.

TAULA 3
*Influència de la variable sexe en les diferents subescales
del raonament prosocial*

	HEDON	APROV	NECESSI	ESTEREO	INTERNAL	PuntComp
Homes	0,253	0,193	0,135	0,129	0,281	1,82
Dones	0,252	0,164	0,131	0,137	0,305	1,87
F	<i>0,001</i>	25,512	<i>1,453</i>	6,146	14,083	12,095
p	,985	,000	,231	,015	,000	,001

Tal com es pot apreciar en aquests resultats, hi ha diferències significatives marcades per la variable sexe en tots els tipus de raonament moral prosocial, excepte el raonament orientat a les necessitats, que no registra diferències significatives.

GRÀFICA 2
Puntuacions en les categories del raonament prosocial segons el sexe

Com podem apreciar en la gràfica 2, les xiques obtenen puntuacions més altes que els homes en el raonament prosocial estereotipat, l'internalitzat i en puntuació composta, mentre que els xics puntuen més alt en el raonament prosocial orientat a l'aprovació. En els raonaments hedonista i orientat a les necessitats, les diferències entre homes i dones no són significatives.

Com a conseqüència d'aquests resultats, podem determinar que a l'hora de justificar les opcions d'ajuda o no ajuda, els homes adolescents utilitzen més que no les dones adolescents el raonament orientat a l'aprovació, és a dir, l'orientació a l'aprovació i acceptació dels altres, per decidir quina és la conducta correcta. Per contra, les dones utilitzen més que no els homes el raonament estereotipat, ço és, l'orientació a imatges estereotipades de persones o de conductes, bones o roïnes. Així mateix, les dones utilitzen més el raonament internalitzat, és a dir, el raonament que evidencia una reacció simpàtica, presa de perspectiva de l'altre, afecte positiu o negatiu relacionat amb les conseqüències de les accions pròpies, i afecte positiu o negatiu relacionat amb l'autorespecte pel fet de viure d'acord o en desacord amb els propis valors i normes acceptades.

Finalment, xiques i xics utilitzen igualment el raonament hedonista (interès per les conseqüències per a un mateix més que per consideracions morals) i també el raonament orientat a les necessitats (orientació a les necessitats físiques, materials o psicològiques de l'altra persona).

Per a esbrinar la influència que la variable edat pot tenir en el raonament prosocial, és a dir, per a constatar si al llarg de l'adolescència els judicis morals arriben a ser menys egocèntrics i més orientats a l'altre, així com més abstractes, a mesura que avança l'edat, s'han fixat quatre grups d'edat segons que els subjectes avaluats tinguen 14, 15, 16, o 17-18 anys. S'han classificat els subjectes d'aquesta manera, i no de dos en dos anys com és habitual en investigació sobre raonament moral prosocial, a fi de mantenir-ne un nombre semblant (vegeu la taula 4) en cada un dels grups d'edat (requisit d'un ANOVA) i, a més, esbrinar si un únic any cronològic origina diferències significatives en les categories de raonament moral prosocial.

TAULA 4

Nombre de subjectes per cada grup d'edat establert

Grups d'edat	N
14 anys	26
15 anys	32
16 anys	29
17-18 anys	27

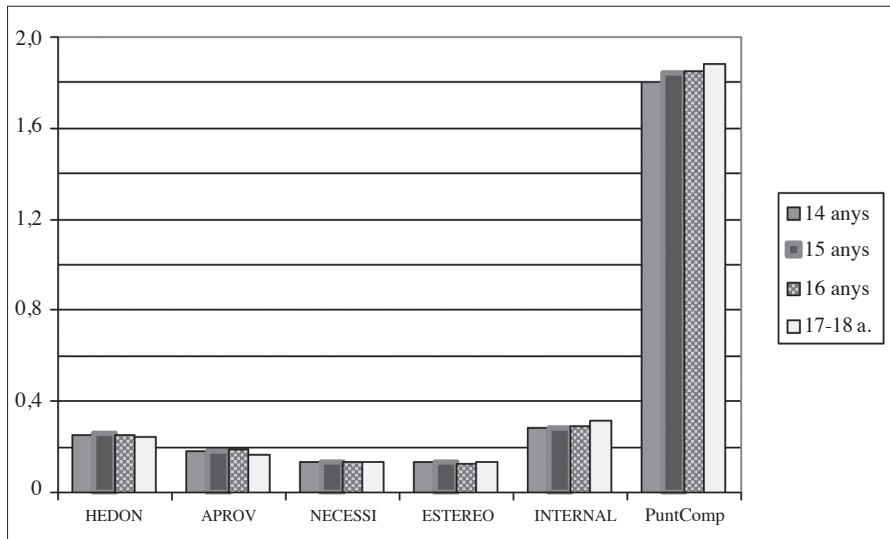
Com es pot veure en la taula 5, l'edat dels subjectes té un efecte significatiu sobre el raonament internalitzat i la puntuació composta PROM-R. D'aquesta manera podem observar (gràfica 3) que el raonament internalitzat i la puntuació composta PROM-R augmenten linealment a mesura que s'incrementa l'edat

dels subjectes de la mostra. En la resta de raonaments prosocials, l'edat no té cap efecte significatiu.

TAULA 5
Influència de la variable edat en les diferents subescales del raonament prosocial

	HEDON	APROV	NECESSI	ESTEREO	INTERNAL	PuntComp
14 anys	0,253	0,179	0,130	,130	,281	1,801
15 anys	0,260	0,178	0,135	,137	,286	1,840
16 anys	0,254	0,186	0,134	,129	,294	1,848
17-18 anys	0,242	0,168	0,132	,136	,313	1,884
F	1,333	1,380	,467	1,601	4,990	5,529
p	,267	,253	,706	,193	,003	,001

GRÀFICA 3
Puntuacions en les categories del raonament prosocial segons l'edat

La taula 6 recull els resultats de les proves *post hoc* en aquelles categories de raonament moral prosocial, en què apareixen diferències significatives en funció de l'edat. Com es pot observar, les diferències significatives entre els grups d'edat es troben en els raonaments internalitzat i la puntuació composta PROM.

Ací podem apreciar la diferència significativa entre els subjectes de 14 anys i els de 17-18 anys, la diferència entre els subjectes de 15 anys i els de 17-18 anys. Amb aquests resultats i l'escassa diferència observada, podem determinar que un altre resultat d'interès és que un únic any cronològic no origina diferències significatives en les puntuacions del raonament internalitzat i la puntuació composta; en calen dos o més, d'anys.

TAULA 6
Comparacions entre grups d'edat en les categoria
del raonament prosocial internalitzat i la puntuació composta PROM-R

INTERNALITZAT			Puntuació composta				
	15	16	17-18		15	16	17-18
14	-0,005	-0,013	-0,032*	14	-0,038	-0,047	-0,083*
			**				**
15		-0,008	-0,027*	15		-0,009	-0,045
			**				
16			-0,019	16			-0,036

Valor: diferència mitjanes; *Tukey HSD; **Games-Howell; ***Tukey HSD and Games-Howell

Finalment cal destacar que la prova de correlacions corrobora els resultats obtinguts en les anàlisis anteriors (taula 7); apareix una correlació positiva i significativa del raonament prosocial internalitzat i en la puntuació composta. Vegeu la gràfica 4.

TAULA 7
Correlacions entre les subescales de raonament prosocial i l'edat

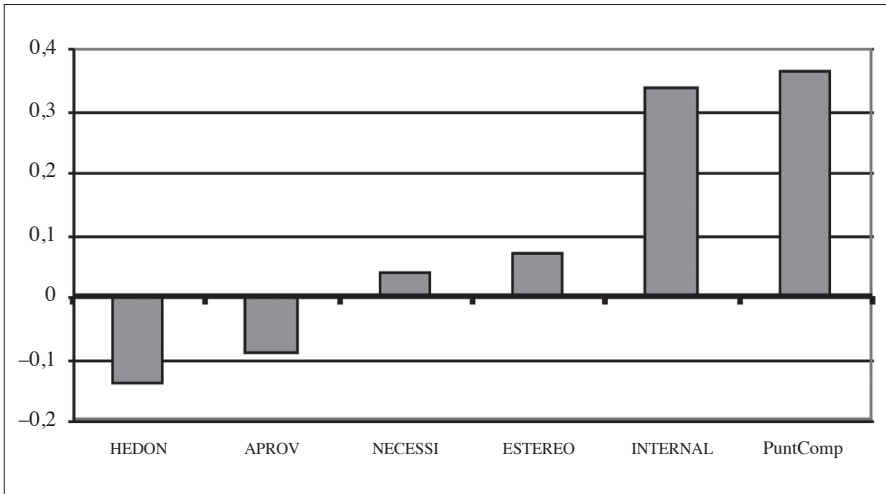
EDAT	
HEDONISTA	-0,137
APROVACIÓ	-0,087
NECESSITATS	0,039
ESTEREOTIPAT	0,073
INTERNALITZAT	0,336**
Puntuació Composada	0,366**

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

GRÀFICA 4

Correlacions entre les subescales de raonament prosocial i l'edat

Discussió i conclusions

Els resultats obtinguts en la mostra d'adolescents avaluada permeten concloure, a manera de resum, que el raonament moral prosocial resulta discriminatiu en relació amb les variables personals sexe i edat, de la forma que es presenta en els punts següents. De fet, ja apareixen investigacions en aquesta línia, amb la variable edat, en un constructe semblant, i molt en el nostre context, com és ara el raonament moral (Martí-Vilar, 2001; Samper i Martí-Vilar, 1996):

1. La variable sexe apareix com una variable discriminativa en el raonament moral prosocial dels adolescents. Específicament, s'aprecia que els homes obtenen puntuacions més altes que les dones en el raonament orientat a l'aprovació. Per contra, les dones puntuen significativament més alt que els homes en els raonaments estereotipat i internalitzat. Aquests resultats estan d'acord amb les conclusions obtingudes en altres estudis en poblacions no espanyoles (Eisenberg i altres, 1991; Eisenberg i altres, 1987; Carlo i altres, 1996; Eisenberg, Fabes i Shea, 1989) i en poblacions espanyoles (Mestre i altres, 1999; Frías i altres, 2002; Retuerto, 2004; Palma, 2008). Per tant, en les diferències en raonament moral prosocial degudes al sexe estan implicats tant els elements emocionals com els cognitius.

2. L'edat dels subjectes té un efecte significatiu sobre el raonament internalitzat i la puntuació composta PROM. D'aquesta manera s'observa que el

raonament internalitzat i la puntuació composta PROM augmenten linealment a mesura que incrementa l'edat dels subjectes. En els resultats que s'han obtingut destaca que, en la resta de raonaments prosocials, l'edat no provoca cap efecte significatiu, dada que no està d'acord amb altres estudis en què sí que s'havia apreciat una disminució significativa dels raonaments hedonista i orientat a l'aprovació, a mesura que avançava l'edat dels adolescents. Una explicació a aquesta manca de resultats significatius es pot trobar en la poca amplitud en anys que es va establir per a cada grup d'edat (1 any cronològic). Aquesta seria una variable que caldria ajustar en posteriors estudis.

Com a conclusió hem de ressenyar que les diferències de sexe i d'edat, que segons diferents estudis comencen a aparèixer en l'adolescència (Eisenberg i Lennon, 1983; Eisenberg i altres, 1987), apareixen en funció de quins són els instruments d'avaluació que s'utilitzen. No hi ha diferències entre homes i dones adolescents, en raonament moral, a partir dels resultats en el DIT (Mestre, Pérez, Samper i Martí-Vilar, 1998), mentre que sí que raonen de manera diferent els dos sexes quan solucionen els dilemes del PROM-R.

Aquests resultats es trobarien en la línia que marca que les diferències a favor de les dones en raonament internalitzat assenyalen una millor disposició empàtica en el sexe femení, que actua com un important motivador de la conducta d'ajuda (Bryant, 1982; Davis, 1983; Eisenberg i Lennon, 1983; Eisenberg i altres, 1987). Això es correspon amb un protagonisme menor en les dones del raonament hedonista i de l'orientat a l'aprovació dels altres. Igualment, i tal com apuntaven Mestre i Pérez-Delgado (1999), les diferències en raonament hedonista entre xiquets i xiquetes són més fortes en edats inferiors, mentre que en edats superiors les diferències entre els dos sexes desapareixen.

Referències

- Adell, M. A. (2006). *Estrategias para mejorar el rendimiento académico de los adolescentes*, 2ª ed. Madrid: Piràmide.
- Bryant, B. K. (1982). Salud mental, temperamento, familia y amigos: Perspectiva sobre la empatía de los niños y la adopción de percepción social. En N. Eisenberg i J. Strayer (eds.), *La empatía y su desarrollo* (p. 271-298). Bilbao: DDB.
- Carlo, G., Eisenberg, N. i Knight, G. P. (1992). An objective measure of adolescents prosocial moral reasoning. *Journal of Research on Adolescence*, 2, 331-349.
- Carlo, G., Eisenberg, N., Koller, S. H., Da Silva, M. S. i Frohlich C. B. (1996). A cross-national study on the relations among prosocial moral reasoning, gender role orientations, and prosocial behaviors. *Developmental Psychology*, 32, 231-240.

- Colby, A., Kohlberg, L., Gibbs, J. C. i Lieberman, M. (1983). A longitudinal study of moral judgment. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 48 (Serial N° 200).
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113-126.
- Eisenberg, N. (1979). Development of children's prosocial moral judgment. *Developmental Psychology*, 15(2), 128-137.
- Eisenberg, N. (1986). *Altruistic emotion, cognition and behavior*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eisenberg, N. i Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin*, 94, 100-131.
- Eisenberg, N. i Roth, K. (1980). Development of young children's prosocial moral judgment: A longitudinal follow-up. *Developmental Psychology*, 16, 375-376.
- Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B. i Van Court, P. (1995). Prosocial development in late adolescence: A longitudinal study. *Child Development*, 66, 1179-1197.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A. i Shea, C. (1989). Gender differences in empathy and prosocial moral reasoning: Empirical investigations, en M. M. Brabeck (ed.), *Who cares? Theory, research and implications of the ethic of care*, p. 127-143.
- Eisenberg, N., Lennon, R. i Roth, K. (1983). Prosocial development in childhood: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 19, 846-855.
- Eisenberg, N., Miller, P. A., Shell, R., Mcnalley, S. i Shea, C. (1991). Prosocial development in adolescence: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 27, 849-857.
- Eisenberg, N., Shell, R., Pasternack, J., Lennon, R., Beller, R. i Mathy, R. M. (1987). Prosocial development in middle childhood: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 23, 712-718.
- Frías, D., Mestre, V., Samper, P. i Tur, A. (2002). Adaptación y validación en población española del PROM: una medida objetiva del razonamiento moral prosocial. *Acción psicológica*, 1(3), 221-232.
- Fuentes, E., Díez, I., Martí-Vilar, M., Soler, J. V., Pérez, E. i Mestre, M. V. (1999). Acercamiento bibliométrico a la situación de la Psicología Moral en la última década del siglo XX. *Psicología Moral y Crecimiento Personal. Su situación en el cambio de siglo* (p. 15-26). Barcelona: Ariel.
- Fuentes, E., Mestre, M. V., Pérez, E. i Martí-Vilar, M. (1996). Efecte del tipus d'estudi (Batxillerat/Formació Professional) en el desenvolupament del judici moral d'una població d'adolescents. *Anuari de Psicologia de la Societat Valenciana de Psicologia*, 3(1), 57-76.

- Gilligan, C. i Attanucci, J. (1988). Two moral orientations: Gender differences and similarities. *Merrill-Palmer Quarterly*, 34, 223-238.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive developmental approach to socialization. En D. Goslin (ed.), *Handbook of socialization theory and research*. Chicago: Rand McNally.
- Kohlberg, L. (1981). *Essays on moral development: The philosophy of moral development*. San Francisco: Harper & Row.
- Martí-Vilar, M. (2001). *Influjo de la educación en el desarrollo moral, los valores y las creencias de los adolescentes*. Tesis doctoral. València: Universitat de València.
- Martí-Vilar, M. i Samper, P. (1997). Nivel educativo y desarrollo moral en una muestra de adolescentes. *I Congreso Regional De Psicología Para Profesionales En América*, Ciutat de Mèxic.
- Martí-Vilar, M., Pérez, E. i Samper, P. (2000). Pensamiento moral y religiosidad en la adolescencia. Paper presentat al *I Congreso Hispano Portugues*, Santiago de Compostel·la.
- Martí-Vilar, M., Samper, P. i Díez, I. (1998). L'impacte de L. Kohlberg en la psicologia contemporània (1989-1997). *Anuari de Psicologia de la Societat Valenciana de Psicologia*, 5, 24-39.
- Mestre, M. V., Martí Vilar, M. i Samper, P. (1996). Productividad científica en psicología y la variable género. Un estudio a través de la Revista de Psicología General y Aplicada. *Revista de Historia de la Psicología*, 17(1-2), 121-133.
- Mestre, M. V., Pérez, E., Martí-Vilar, M., Samper, P. i Soler, J. V. (1998). Diferencias Psicológicas en razón del género. Una visión multidimensional de la empatía en adolescentes. *Teología Espiritual*, XLI (122), 437-452.
- Mestre, M. V., Pérez, E., Samper, P. i Martí-Vilar, M. (1995). Función del Nivel Educativo y del Sexo en el Desarrollo Moral de los adolescentes. *Revista de Psicología de la Educación*, 18, 59-71.
- Mestre, M. V., Pérez, E., Samper, P. i Martí-Vilar, M. (1998). Conocimiento y afecto en el desarrollo moral de las personas. Efectos diferenciadores del sexo en cuanto a la empatía y al pensamiento moral. *Teología Espiritual*, XL (119), 157-187.
- Mestre, M. V., Samper, P. i Martí-Vilar, M. (1998). La Psicología actual desde la perspectiva del género. Un análisis de la literatura publicada a través del Psychological abstracts. *Iberpsicología*, 3(1), 1-23.
- Mestre, V., Pérez, E., Samper, P. i Martí-Vilar, M. (1996). Moral judgement and demographic variables such age, education and sex. *XXVI International Congress of Psychology*, Montreal.
- Mestre, V., Pérez-Delgado, E., Díez, I., Soler, J. i Samper, P. (1999). El razonamiento pro-social en la infancia y en la adolescencia: Un estudio empírico. En E. Pérez-Delgado i V. Mestre (coords.), *Psicología moral y crecimiento personal*, (pp. 259-283). Barcelona: Ariel.

- Mestre, V., Pérez, E., Samper, P. i Martí-Vilar, M. (1998). Diferencias de género en la empatía y su relación con el pensamiento moral y el altruismo, *Iberpsicología: Revista Electrónica de la Federación española de Asociaciones de Psicología*, 3, 56-71.
- Palma, J. (2008). Razonamiento moral prosocial, empatía y valores humanos en estudiantes de secundaria. Treball d'investigació DEA. València: Universitat de València.
- Pérez, E. i Martí-Vilar, M. (1997). Interiorización de valores y desarrollo moral. *Cognición y afecto en el desarrollo moral. Evaluación de programas de intervención*, (pp. 131-162). València: Promolibro.
- Pérez, E., Mestre, M. V., Samper, P. i Martí-Vilar, M. (1998). Una intervención en el campo del desarrollo moral y del autoconcepto. *Revista de Psicología General y Aplicada*, 51(2), 189-200.
- Pérez, E., Mestre, V., Aguilera de Zarza, Y., Samper, P. i Martí-Vilar, M. (1995). El efecto de la educación en el desarrollo moral en dos muestras de adolescentes españoles y paraguayos. Un estudio transcultural. *IV European Congress*, Atenes.
- Rest, J. (1983). Morality. En P. Mussen, J. H. Flavell i E. Markman (eds.), *Handbook of child psychology* (pp. 556-629). Nova York: Wiley.
- Retuerto, A. (2004): *Desarrollo del razonamiento moral, razonamiento moral prosocial y empatía en la adolescencia y juventud*. Tesi doctoral. València: Universitat de València.
- Samper, P., Martí-Vilar, M., Pérez, E. i Mestre, V. (1995). La internalización de valores y el desarrollo moral en adolescentes y jóvenes españoles. *IV European Congress*, Atenes.
- Samper, P., Díez, I. i Martí-Vilar, M. (1998). Razonamiento moral y empatía, (pp. 389-404). Santiago de Compostel·la: Universitat de Santiago de Compostel·la.

